

Збірник наукових праць «Педагогічна освіта : теорія і практика». – Випуск 6. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2010. – С.275-280.

УДК 378.2 : [373.2.011.3 - 051+373.3.011.3 - 051]

Олена Демченко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО Й МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена особливостям підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху у виховній роботі з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку. Розкриваються завдання й зміст роботи зі студентами в чотирьох взаємопов'язаних напрямках: у процесі аксіологічно-гносеологічної підготовки, організації професійно зорієнтованої творчої, операційно-технологічної й оцінно-рефлексивної діяльності.

Ключові слова: *успіх, ситуація успіху, метод створення виховних ситуацій, готовність до створення виховних ситуацій, аксіологічно-гносеологічна підготовка, професійно зорієнтована творча діяльність, операційно-технологічна діяльність, оцінно-рефлексивна діяльність.*

Елена Демченко

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К СОЗДАНИЮ СИТУАЦИИ УСПЕХА В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО И МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья посвящена особенностям подготовки будущих педагогов к созданию ситуации успеха в воспитательной работе с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. Раскрываются задачи и содержание работы со студентами в четырех взаимосвязанных направлениях: в процессе аксиологически-гносеологической подготовки, организации профессионально ориентированной творческой, операционно-технологической и оценочно-рефлексивной деятельности.

Ключевые слова: *успех, ситуация успеха, метод создания воспитательных ситуаций, готовность к созданию воспитательных*

ситуаций, аксиологическая-гносеологическая подготовка, профессионально ориентирована творческая деятельность, операционно-технологическая деятельность, оценочно-рефлексивная деятельность.

Elena Demchenko

PREPARATION OF FUTURE PEDAGOGES TO CREATE A SITUATION OF SUCCESS IN EXCELLENT WORK WITH CHILDREN OF PRE-SCHOOL AND YOUTH SCHOOL EDUCATION

Peculiarities of training future teachers to create a situation of success in educational work with preschool and school age. Uncover the objectives and content of work with students in four interrelated areas: the process preparation axiologically-gnoseological, professionally-oriented organization of creative, operational and technology-reflection and assessment activities

Key words: *success, the situation of success, techniques applied to educational situations, commitment to creating educational situations, preparation axiologically-gnoseological, professionally oriented creative activity, operational and technological activities, evaluation-reflexive activity.*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі реформування системи освіти відбувається пошук шляхів удосконалення підготовки майбутніх педагогів, здатних у контексті наступності початкової й дошкільної освіти гуманізувати виховний процес із метою формування оптимістичної, впевненої у своїх силах дитячої особистості. У процесі опанування педагогічним фахом студенти повинні оволодіти методичним інструментарієм, використання якого забезпечило б умови для виховання дитини з адекватною самооцінкою, яка не боїться труднощів, має бажання їх вирішувати, володіє вміннями самопрезентуватись, досягати успіху в різнобічній діяльності.

Результати психолого-педагогічних досліджень доводять, що самоствердження дитячої особистості, розвиток її оптимістичного світорозуміння, становлення об'єктивної самооцінки, починаючи з дошкільного віку та протягом молодшого шкільного віку, напрямки пов'язано із

переживанням почуття успіху в життєво значимій діяльності. Тому педагогіка успіху набуває на сучасному етапі широкого розповсюдження, оскільки відповідає особистісно зорієнтованому підходу у вихованні, базується на психологічних механізмах формування особистості, безпосередньо пов'язана з її природною активністю.

Для того, щоб педагоги успішно створювали ситуацію успіху у виховній роботі з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку, необхідно забезпечити умови для формування у них готовності до використання цього особистісно зорієнтованого методу в системі загальної підготовки до виховного процесу в педагогічному ВНЗ.

Стан дослідження проблеми. Проблема досягнення людиною успіху є предметом філософських, психологічних, педагогічних, соціологічних досліджень. Зокрема, достатньо вивченими є питання про сутність феномена «успіх» у філософії (В.Михайліченко, О.Романовський, Г.Тулчинський та ін.) і соціології (Є.Головаха, І.Кон та ін.); психологічні закономірності впливу успіху на формування різних структур особистості: мотивацію, активність і самостійність, результативність діяльності, емоційний стан, самооцінку (Б.Ананьєв, І.Бех, Л.Божович, А.Запорожець, К.Ізард, Х.Хекхаузен, А.Якобсон та ін.). Системно проводяться наукові розробки психолого-педагогічних засад створення ситуації успіху в навчально-вихованому процесі як важливої умови особистісного зростання дитини (Ю.Бабанський, І.Зязюн, О.Савченко, Г.Щукіна та ін.). Відомі науково-методичні знахідки й досвід безпосереднього створення ситуації успіху в навчально-виховній роботі з дітьми різного віку в системах педагогів минулого й сучасності (Ш.Амонашвілі, А.Белкін, Д.Дьюї, Я.Корчак, А.Макаренко, М.Монтессорі, В.Сухомлинський, С.Френе, С.Шацький, Р.Штайнер та ін.).

У напрямі підготовки вчителя до виховання успішної гуманної особистості учня плідно працюють В.Бондар, А.Капська, В.Кузь, М.Левківський, Д.Пашенко, Г.Тарасенко, Л.Хомич та ін. Однак недостатньо, на наш погляд, розробленим є аспект пошуку ефективних шляхів підготовки

майбутніх педагогів до створення виховної ситуації успіху в роботі з дітьми дошкільного й шкільного дитинства.

Мета статті – розкриття особливостей фахової підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в контексті наступності дошкільної й початкової освіти.

Виклад основних положень дослідження. Формування у майбутніх педагогів (вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів) готовності до створення ситуації успіху як особистісно зорієнтованого методу є важливим напрямом у процесі їхньої підготовки до виховної роботи у цілому. Для забезпечення ефективності формування у студентів такої готовності важливим є розробка спеціальної системи роботи, відповідної методики, які б забезпечили розвиток у них необхідних професійних домінант й оволодіння алгоритмом створення ситуації успіху.

Процес формування у студентів професійної готовності до створення виховних ситуацій у цілому й ситуації успіху зокрема включає: аксіологічно-гносеологічну підготовку, професійно зорієнтовану творчу діяльність, операційно-технологічну й оцінно-рефлексивну діяльність, що здійснюються відповідних етапах (змістово-ціннісному, професійно-педагогічного проектування та самовизначення, методичного становлення, узагальнювального коригування та самооцінки) [3].

Зупинимося на розкритті особливостей різних складових підготовки студентів до створення ситуації успіху у виховній роботі з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку.

Система роботи з майбутніми фахівцями в означеному напрямі починається з *аксіологічно-гносеологічної підготовки* до створення виховної ситуації успіху, серед завдань якої важливими є засвоєння філософських, психологічних основ феномена «успіх»; оволодіння теоретичними знаннями про ситуацію успіху як особистісно зорієнтований метод виховання. У процесі вивчення фахових дисциплін студентам важливо усвідомити, що «успіх як соціальне визнання і схвалення є лише механізмом підкріплення і закріплення

зусиль самої особистості у процесі її самореалізації, розкриття її творчого потенціалу» [6, с.138]. У психології успіх – «це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями, або перевершив їх» [1, с.31].

Студентам слід диференціювати поняття «успіх» і «ситуація успіху», зрозуміти різницю між ними. З педагогічної точки зору ситуація успіху – «це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. Це результат продуманої та підготовленої стратегії і тактики вчителя, сім'ї» [1, с.31]. Ситуація успіху – це поєднання умов, які спеціально створює педагог для забезпечення успіху, а власне успіх – позитивний результат впливу цієї ситуації, заключний «акорд».

Створення ситуації успіху педагогом є одним із видів виховних ситуацій, які відносять до методів особистісно зорієнтованого виховання. Як метод виховання, створення ситуації успіху – це спеціально змодельовані, створені та організовані педагогічні умови з урахуванням індивідуальних особливостей учня і його самооцінки, дотримання яких народжує для нього перспективи і можливості досягнення позитивного результату діяльності.

У контексті аксіологічно-гносеологічної підготовки майбутніх фахівців до створення ситуації успіху суттєвим є усвідомлення ними необхідності й формування потреби використовувати ситуацію успіху в роботі з дітьми з метою гуманізації виховного процесу; розуміння значення ситуації успіху в особистісному зростанні дітей дошкільного й молодшого шкільного віку, підвищенні результативності навчально-виховного процесу. Дослідниками доведено позитивний вплив переживання почуття успіху на становлення особистості дошкільника й молодшого школяра, розкрито значення переживання успіху дитиною в її особистісному розвитку, процесі її становлення й самореалізації, зокрема:

- коригування самооцінки вихованця у бік її підвищення, формування впевненості в собі, сміливості в рішеннях і діях на фоні підвищення активності, ініціативності (У.Джемс, В.Шапар та ін.);
- емоційне збагачення особистості завдяки переживанню відчуття гідності, честі, гордості, самоповаги, радості, щастя самореалізації (А.Белкін, К.Ізард);
- підвищення статусу особистості в колективі з відкриттям нових резервів для спілкування, гармонізацію стосунків, оздоровлення загальної атмосфери в дитячому колективі, формування здорових колективних оцінок, позитивної громадської думки (Т.Сенько);
- гуманізацію особистості, пом'якшення її реакції на світ, формування толерантності, зваженості (ефект "зігріваючого сяяння успіху") (І.Бех).

Важливою складовою професійної підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху є організація *професійно зорієнтованої творчої діяльності*, у контексті якої, насамперед, відбувається формування в студентів уявлення про професійну діяльність та її функції. Студентам слід усвідомити, що важливе місце в її структурі посідає організаторська функція, згідно якої педагог повинен створювати виховне середовище, забезпечувати спеціальні умови для особистісного зростання дитини, спонукати її до самовиховання.

У контексті професійно зорієнтованої творчої діяльності забезпечується створення в свідомості майбутніх фахівців ідеального портрету успішного педагога, серед складових якого домінантними є адекватна самооцінка, педагогічний оптимізм, віра у власні сили, цілеспрямованість, наполегливість, вміння переборювати труднощі, потреба у виявленні своєї особистості в професійній діяльності, здатність до самопрезентації, емоційність тощо. На цьому етапі також відбувається проектування й моделювання стилю власної педагогічної діяльності, дотримання якого сприятиме досягненню професійного й особистісного успіху.

Робота в цьому напрямі є важливою у процесі формування готовності до створення ситуації успіху, оскільки особистість педагога є дієвим засобом

формування особистості вихованця за умови наявності гуманістичних цінностей, професійно значимих і моральних якостей, адекватної професійної самооцінки. Тільки самодостатній педагог з адекватною самооцінкою, який чітко уявляє свій професійний ідеал, зможе виховувати успішних учнів, буде для них прикладом самореалізованої й щасливої особистості. Відповідно вихователь із почуттям професійної меншовартості, який постійно незадоволений своєю особистістю й діяльністю, не має чітких орієнтирів для досягнення власного професійного успіху, не досягає високих результатів у своїй роботі, не зможе ефективно створювати ситуацію успіху у вихованні дітей. Такому педагогові також буде досить складно в процесі організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії стимулювати у вихованців почуття емоційної піднесеності, радості від отриманих позитивних результатів діяльності, розділяти з ними щастя великих й маленьких досягнень.

Студенти повинні усвідомити, що у професійному портреті вихователя важливе місце займає емпатійність як важлива якість, необхідна для успішного створення ситуації успіху. В процесі включення вихованця в ситуацію успіху в нього виникає цілий спектр емоцій, якими він хоче з кимось поділитись. Тому для вихователя важливо вміти співпереживати, володіти високим рівнем емпатії, сприймати вихованця емоційно, а не лише раціонально. Емоційно збагаченою виховна ситуація успіху може стати лише тоді, коли у самого вчителя буде сформована емоційна культура, емоційна чутливість і особистісна виразність. Педагог сам повинен вміти радіти, дивуватись, захоплюватись, співпереживати, гордитись, а також своїми почуттями і емоціями "заражати" своїх вихованців.

Важливим напрямом підготовки майбутніх педагогів до створення виховної ситуації успіху є розвиток у них професійно-педагогічних умінь, формування яких відбувається у процесі організації *операційно-технологічної діяльності*. Насамперед, студенти повинні сформувати вміння вивчати досвід створення ситуації успіху і добирати ефективні зразки із виховної практики з метою подальшого творчого використання у власній професійній діяльності. У

процесі аналізу науково-методичної літератури та спостереження за організацією роботи досвідчених педагогів-практиків студенти виявляють вдалі приклади створення ситуації успіху і накопичують «банк» виховних ситуацій успіху. Зокрема, в методичній скарбниці студентів важливе місце посідають приклади з досвіду роботи видатних педагогів (А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін.), сучасних науковців (А.Белкіна, А.Лутошкіна та ін.), учителів-новаторів (Ш.Амонашвілі, С.Лисенкової, В.Шаталова та ін.), сучасних учителів-практиків (С.Біди, І.Гузан та ін.).

На методичному етапі формування готовності студенти також виробляють уміння проектувати й моделювати ситуацію успіху за заданим алгоритмом відповідно до вікових та індивідуальних, реалізовувати розроблені проекти у навчально-виховному процесі дошкільного закладу чи початкової школи. Розв'язанню цих завдань сприятиме використання наукових розробок й досвіду А.Белкіна [1], який є автором технології «Створення ситуації успіху». У контексті технології дослідник пропонує етапи створення ситуації успіху (мотиваційний, організаційний, результативний); прийоми забезпечення певних видів радості в роботі з різними категоріями учнів («надійні», «впевнені», «невпевнені», «зневірені», «майже втрачені») тощо.

Управляючись у створенні ситуації успіху у виховній роботі з дошкільниками й молодшими школярами, студентам доречно дотримуватися рекомендацій О.Максимової [4] щодо забезпечення успіху дітей 6-тирічного віку в продуктивній діяльності в суб'єкт-суб'єктній взаємодії. У структурі діяльності зі створення ситуації успіху дослідниця виділяє *когнітивний, емоційно-мотиваційний, регулятивний і поведінково-діяльнісний* компоненти.

Оволодінню майбутніми педагогами операційно-технологічним аспектом створення ситуації успіху сприятиме чітке дотримання розробленого нами алгоритму створення виховної ситуації й розробка її «технологічної карти» [3]. Це допоможе студентам успішно змоделювати умови забезпечення дітям успіху у певному виді діяльності, розробити методичні прийоми, продумати

засоби впливу на емоційну сферу дітей, спрогнозувати можливі труднощі, а потім реалізувати розроблений проект.

Методична вмілість майбутніх вихователів із створення ситуації успіху формується, насамперед, під час різних видів практики, яка є невід'ємною складовою педагогічного процесу ВНЗ. Апробуючи розроблену за заданим алгоритмом ситуацію успіху в навчально-виховному процесі дошкільного закладу чи початкової школи, студенти повинні дотримуватися психолого-педагогічних умов:

- створення виховної ситуації успіху потребує вивчення і глибокого врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини дошкільного й молодшого шкільного віку, розвитку її самооцінки;
- визначення актуальної необхідності та педагогічної доцільності створення ситуації успіху на даному етапі формування особистості дитини;
- акцентування уваги на шляхах і засобах досягнення позитивного результату з орієнтацією дитини на морально обґрунтовані засоби;
- звернення особливої уваги на перший успіх дошкільника чи молодшого школяра, який є найбільш значущим і впливає на всю подальшу діяльність дитини;
- створення можливості переживання дитиною радості успіху в різних видах діяльності (трудовій, спортивній, художньо-естетичній), а не лише в навчальній;
- забезпечення системного впливу на мотивацію діяльності дитини під час моделювання та організації ситуації успіху;
- оптимальне використання не лише успіхів, але і невдач дітей, виховання у них уміння переборювати труднощі, гідно сприймати поразки;
- формування у вихованців правильної оцінки, правильного ставлення до успіхів чи невдач (власних і ровесників);
- застосування адекватних форм заохочення дитячого успіху в залежності від отриманих результатів і засобів їх досягнення.

Завершальним етапом підготовки майбутніх педагогів до створення виховної ситуації успіху є організація *оцінно-рефлексивної діяльності*, під час якої реалізується декілька важливих завдань. Насамперед, на основі актуалізації рефлексивних здібностей студенти оцінюють свою обізнаність й умілість із створення ситуації успіху в цілому, коригують хід конкретної виховної ситуації, виявляють її результативність зокрема. Вони шукають шляхи вдосконалення своєї підготовки в цьому напрямі, вчаться оцінювати, аналізувати.

З іншого боку, створюючи ситуацію успіху в навчально-виховному процесі закладу освіти, важливо також учить дітей оцінювати свій успіх, порівнювати рівень власних домагань із своїми можливостями, власні прийоми досягнення успіху із прийомами однолітків, отримані результати із поставленою метою, аналізувати причини поразок тощо. Коли вихованець прикладає зусилля для переборення труднощів і досягнення успіху, педагогові важливо вміти відображати, відчувати його внутрішнє сприймання світу. Дослідники не одноразово відзначали, що вихователь повинен бути спроможний ставати на точку зору дитини, імітувати її міркування, передбачати ймовірні труднощі в її діяльності, зрозуміти, як вихованець сприйме певну ситуацію, як переживатиме свій успіх тощо (Г.Сухобська, Ю. Кулюпан) [5].

Поділяючи думку І.Галян [2] щодо значення професійної рефлексії педагога як одного з механізмів саморегуляції його оцінних ставлень у педагогічній взаємодії на її всіх етапах, вважаємо що рефлексія важлива також на всіх етапах створення виховної ситуації успіху. На стадії підготовки до взаємодії вона виявляється в моделюванні вихователем своєї поведінки відповідно до умов майбутньої взаємодії, оцінюванні її з позицій дитини, узгодженні зі своїми домаганнями та самооцінкою. На стадії взаємодії педагог рефлексує логічність та послідовність своїх дій і оцінних суджень, на етапі постреалізації рефлексує себе, свою діяльність на фоні цілісного, завершеного акту діяльності.

Висновки. Таким чином, результативне створення ситуації успіху у виховній роботі з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку залежить від змісту та якості підготовки майбутніх педагогів у процесі вузівського навчання. Готовність до створення ситуації успіху не може автоматично формуватися у системі загальної підготовки до виховної роботи, оскільки створення ситуації успіху має свою специфіку, потребує наявності у педагога особливих професійних домінант. У навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ слід робити важливі акценти в напрямі оволодіння студентами теоретичними положеннями й методичним інструментарієм педагогіки успіху. З цією метою нами розроблена система роботи, яка включає організацію діяльності студентів у чотирьох взаємопов'язаних напрямках. Подальшого дослідження заслуговує конкретизація складових підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху через призму вікових особливостей дітей дошкільного й молодшого шкільного віку.

Література

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать : книга для учителя / А.С.Белкин. – М. : Просвещение, 1991. –176 с.
2. Галян І.М. Саморегуляція оцінних ставлень учителя в педагогічній взаємодії : дис. на здобуття наук. ступеня канд психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.М.Галян. – К., 1996. – 198 с.
3. Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О.П.Демченко ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 20 с.
4. Максимова О.О. Педагогічні умови досягнення успіху дітьми-шестирічками у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 / О.О.Максимова ; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – К., 2006. – 18 с.
5. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укл. Н.В.Гузій. – К., 2000. – 168 с.
6. Тульчинський Г.Л. Разум, воля, успех : о философии поступка / Г.Л.Тульчинський. – Л. : Издательство Ленинградского ун-та, 1990. – 216 с.